

Rekonstrukce trestného činu a osobnost Bernarda Spilsburyho

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.

Vysoká škola finanční a správní

doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Abstrakt: Pojednání přibližuje specifický důkazní postup, který je podložen letitou praxí a ukotven právní úpravou, tedy rekonstrukcí. Příspěvek pojednává o právní úpravě a samotné kriminalistické metodě rekonstrukce. Nejedná se o popis kriminalistický, ani o podrobný rozbor právní úpravy rekonstrukce. Pojednání má za cíl analyzovat a popsat tuto metodu z pohledu jejího vývoje a samotných počátků aplikace. Článek popisuje i osobnost Bernarda Spilsburyho, soudního lékaře, který se zasloužil o položení základů této kriminalistické metody. Dále se zaměřuje i na současné právní ukotvení a její využití.

Abstract: This paper describes a specific evidentiary procedure, which is supported by years of practice and followed by legislation, meaning the reconstruction. It discusses the legislative regulations and the criminological method of reconstruction itself. The main aim of this article is to analyze and describe the methodology from its development perspective and beginnings much rather than being a description of legislation and criminalistics. The article also describes the personality of Bernard Spilsbury, the forensic doctor who laid down the foundations of this forensic method. The article also describes the current legislation in the field and its use.

Klíčová slova: rekonstrukce, trestní řád, důkazní prostředek, důkaz, Bernard Spilbury

Key words: reconstruction, criminal code, evidence, means of evidence Bernard Spilbury

Rekonstrukce trestného činu je již dnes plně „zaběhlá“ a využívaná kriminalistická metoda a je ukotvena i v trestním řádu. Termín rekonstrukce vychází z latinského složeného slovesa *reconstruo*, jež se skládá z předpony *re* – tzn. znovu, opět, a základního slovesa *construo* – tedy sestrotit, zřídit. Rekonstrukce měla a má mnoho podob, rekonstrukce v lékařství, rekonstrukce nemovitostí, ale dnes je též zažitý pojem – rekonstrukce trestného činu.

V rámci odhalování pachatelů trestných činů přirozeně docházelo i k rekonstrukcím určitých jevů, dějů a k obnovování různých podmínek, což lze považovat za reakci na konkrétní kriminalistické a trestněprávní situace. Je nepochybné, že rekonstrukce určitých skutečností a jevů se staly prostředkem k prokázání viny či nevině obžalované osoby, staly se důkazním prostředkem v trestněprocesní rovině (obecně trestněprávní rovině).

V kriminalistické praxi se setkáváme s potřebou znovuobnovit – rekonstruovat za účelem zkoumání nejen jednotlivé materiální objekty, ale i kriminalisticky relevantní jevy a události, které existovaly nebo se odehrály v minulosti velmi často na základě fragmentů objektů, kriminalistických stop či jiných důkazů.

Proto v kriminalistické praxi došlo logickým vývojem k transformaci rekonstrukce jako obecnější metody poznání na metodu kriminalistické rekonstrukce. Doktrína přinesla řadu definic této kriminalistické metody.

Příkladem lze uvést: „Kriminalistická rekonstrukce je metoda kriminalistické praxe spočívající v obnovení kriminalisticky relevantních hmotných objektů, situací a skutkových okolností nebo jejich podstatných vlastností na základě údajů a faktů shromážděných v procesu vyšetřování s cílem jejich bezprostředního zkoumání.“¹

De lege lata je základní pojetí institutu rekonstrukce trestného činu, jako zvláštního způsobu dokazování v trestním řízení, upraveno trestním řádem, a to v hlavě páté trestního řádu, ustanovení § 104d trestního řádu. Toto ustanovení v odstavci 1 ukotvuje, že rekonstrukce se koná, má-li být obnovením situace a okolností, za kterých byl trestný čin spáchán nebo které k němu mají podstatný vztah, prověřena výpověď podezřelého, obviněného, spoluobviněného, poškozeného nebo svědka, jestliže jiné důkazy provedené v trestním řízení nepostačují k objasnění věci. Odstavec 2 tohoto ustanovení stanovuje to, že na postup při rekonstrukci se přiměřeně užijí ustanovení o vyšetřovacím pokusu, jako dalším zvláštním způsobem dokazování, upraveném v ustanovení § 104c trestního řádu. Tato platná a účinná právní úprava trestního řádu je výsledkem velké novelizace trestního řádu provedené v roce 2001. Tato novelizace zavedla

¹ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Teorie, metodologie a metody kriminalistické techniky*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 113. ISBN 978-80-7380-859-4.

pět zvláštních způsobů dokazování jako samostatných důkazních prostředků. Byla vyústěním snahy tyto kriminalisticko-taktické metody ukotvit v trestním řádu (oproti předchozí úpravě obecných postupů pomocí interních aktů a tehdy platného zákona o policii).

Jak jsme již zmínili, je mnoho druhů rekonstrukce, rekonstrukce předmětu, rekonstrukce vnější podoby člověka, rekonstrukce děje (vývoje), dokonce i myšlenková rekonstrukce. Ovšem zřejmě nejvýznamnější je rekonstrukce trestného činu, což je samostatný vyšetřovací úkon, který slouží k obnově a prověření fakt. Takováto fakta může znát pouze osoba, která byla přítomna na místě činu, nebo se pohybovala v bezprostřední blízkosti spáchání trestného činu. Jedná se bezesporu o poškozeného, svědka a samozřejmě obviněného. Mezi základní cíle této rekonstrukce patří upřesnění a konkretizace dřívějších podaných výpovědí vyslychaných osob. Podstatou tohoto úkonu je to, že pachatel, svědek nebo poškozený demonstruje svým jednáním průběh trestného činu, tedy jakým způsobem trestný čin probíhal, dochází k ukázání příchodu pachatele na místo činu a směr a způsob odchodu z tohoto místa, poukazuje se na předměty a jiné objekty vztahující se k trestnému činu. Dochází tím k určité modelaci děje a jevů, které již proběhly, k jejich dokumentaci a následnému ověření a potvrzení správnosti a pravdivosti podaných vysvětlení od příslušných osob. To vše umožňuje vyšetřujícím orgánům porovnat objektivní realitu s již získanými výpověďmi.²

A právě s kriminalistickou metodou rekonstrukce je „spjata“ osoba Bernarda Spilsburyho, který byl ve své době nejen „průkopnickým“ patologem.

Bernard Spilsbury³

² VYCHODIL, M. *Rekonstrukce trestného činu*. 1. vydání. Praha: Kriminalistická knihovna, 1972, s. 53.

³ TRAIL, R. J. Sir Bernard Henry Spilsbury. In: Royal College of Physicians. *Inspiring Physicians Volume V. (1926–1965)*, p. 387 [online]. [cit. 2022-07-03]. Dostupné z: <<https://history.rcplondon.ac.uk/...ury>>

Bernard Spilsbury se narodil 16. 5. 1877 ve Velké Británii. Z celé řady patologů a chemiků té doby upoutalo pozornost vědeckého světa a senzacechtivé veřejnosti jen pár lékařů. Jednalo se zejména o lékaře, kteří pomohli vyřešit záhadné a mediálně známé případy – například Joseph Augustus Pepper (1849–1935)⁴. Asistentem dr. Peppera se v říjnu 1905 stal právě Bernard Spilsbury. V roce 1908 předal Pepper svou funkci staršího patologa v nemocnici v Londýně svému žákovi, tehdy třiatřicetiletému Bernardu Spilsburymu.

Postupně se ukázalo, že Spilsbury má k této práci nejen odborné předpoklady, ale i talent. Neměl problém s prováděním posmrtných vyšetření, což se mnoha lékařům té doby nelíbilo, ale on tak získal spoustu praktických zkušeností.⁵ Tým v nemocnici sv. Marie měl dobré pracovní vztahy s ministerstvem vnitra, které metropolitní policii spravovalo. Lékaři, patologové, byli často zvaní, aby svědčili u soudu. Jak Pepper stárnul, Spilsbury postupně přebíral jeho roli a začal se tak veřejně zapojovat do soudních procesů. Tři velkolepé případy v letech 1910 až 1915 ho v očích veřejnosti etablovaly jako nejvyšší autoritu v oblasti forenzní vědy ve Velké Británii.⁶

K soudu chodil na jednání vždy dobře oblečen a užíval jasný a srozumitelný jazyk. Spilsburyho vystupování v soudní síni se stalo legendární pro jeho nenucenou dominanci. Disponoval sebedůvěrou a jistotou závěrů, což mu v soudní síni získávalo psychologickou převahu.

Konec života však byl pro Spilsburyho tragický. Jeden z jeho synů, také lékař, byl zabit ve druhé světové válce, druhý syn zemřel na tuberkulózu v roce 1945. Spilsbury začal trpět depresemi, zhoršily se jeho finanční podmínky i zdraví. V roce 1947 se ve své laboratoři otrávil plynem.⁷

Spilsbury nebyl činný jen v soudním lékařství nebo při zavádění nové metody rekonstrukce, ale zaobíral se vícero postupy pro metodickou a systematickou činnost policie a policejních orgánů. Ve spolupráci se Scotland Yardem se v roce 1924 podílel na vytvoření „Murder Bag“ (kuffík pro ohledání místa činu), což byla přenosná sada pro policisty (z pohledu české kriminalistické školy zavedl srovnatelnou pomůcku, tzv. „kriminalistický/daktyloskopický kuffík“, již Hans Gross, otec světové kriminalistiky, a též například četník Josef Povondra pro četnictvo, již před první světovou válkou). Obsahem byly gumové rukavice, pinzeta, speciální obálky na zajištěné stopy, lupa, kompas, pravítko, tampony a další nástroje,

⁴ Royal College of Surgeons of England. Pepper, Augustus Joseph (1849–1935). In: Plarr's Lives of the Fellows. Royal College of Surgeons of England [online]. 2. 10. 2013 [cit. 2022-15-07]. Dostupné z: <<https://livesonline.rcseng.ac.uk/...ier>>

⁵ CONLIFFE, C. Sir Bernard Spilsbury, Professional Expert. In: HeadStuff. [online]. 24. 1. 2015 [cit. 2022-07-02]. Dostupné z: <<https://headstuff.org/...ert>>

⁶ SYSOP [POHOŘELSKÝ, M.] Vanové vraždy. In: Multimedia-expo.cz. Otevřená encyklopedie [online]. 22. 8. 2016 [cit. 2022-07-06]. Dostupné z: <<http://www.multimediaexpo.cz/...ždy>>

⁷ RAIL, R. J. Sir Bernard Henry Spilsbury. In: Royal College of Physicians. *Inspiring Physicians Volume V. (1926–1965)*, p. 387 [online]. [cit. 2022-07-03]. Dostupné z: <<https://history.rcplondon.ac.uk/...ury>>

keré pomáhaly zajišťovat důkazy na místě činu. K vývoji „Murder Bag“ došlo po vyšetřování případu jedné vraždy. Při zajišťování stop na místě činu zde policista bez rukavic vkládal ostatky těla do tašky, čehož si Spilsbury všiml a společně s detektivem navrhl standardizovanou soupravu, která byla určena pro policisty do terénu. Souprava se postupem času měnila podle potřeb kriminalistů, aby obsah odpovídal novým poznatkům a pokrokům ve forenzní vědě. Zároveň s tím se vzdělávali policisté, aby dokázali co nejpřesněji a na základě vědeckých poznatků pracovat a pohybovat se na místě činu.

V roce 1930 navrhnul ve Velké Británii Spilsbury uchovávání mrtvých těl v chladicích boxech tak, jak je to běžné i v dnešní době.

Významným případem, který Spilsburyho proslavil, byl případ „nevěst ve vaně“. Jedná se o velmi známé označení série tří vražd, kterých se v letech 1912–1914 dopustil 43letý sňatkový podvodník a sériový vrah George Joseph Smith. Dokazování a zatčení Smithe bylo velmi složité. Pachatel používal falešné identity a dokázal najít do té doby neznámý trik. Jeho lest spočívala v tom, že umožňovala utopit oběť ve vaně, aniž by za sebou zanechala stopy násilí.⁸

V roce 1915 policie zatkla recidivistu George Josepha Smithe pro podezření z vraždy. Policie obdržela tip od Josepha Crossleyho, známého rodiny Smithovy bývalé manželky Alice, která se taktéž utopila ve vaně. Ten od počátku Smithe ze smrti Alice podezřívá, a když si přečetl zprávy o smrti ženy jménem Margaret Lloydová, všiml si mnoha podobností se smrtí Alice. Policie při následném vyšetřování zjistila, že Margaretin manžel byl ve skutečnosti Smith pod falešným jménem.

Případ dovedený do zdárného konce byl triumfem jak Arthura Neila, detektivního inspektora Scotland Yardu, který případ vyšetřoval, tak především Bernarda Spilsburyho, kterému se nakonec podařilo rekonstruovat postup, jakým Smith vraždil. O účinnosti vražedného mechanismu, který pachatel použil, svědčí i fakt, že při jeho ověřování formou rekonstrukce Spilsbury málem utopil figurantku.

Smith, který v průběhu tří let zavraždil tři ženy, s nimiž se nejprve oženil (ve dvou případech pod falešnou identitou), aby po nich mohl dědit, byl odsouzen k smrti a oběšen. Případ zaujal veřejnost a dlouhé měsíce byl propírán v tisku. Také mu byl věnován sedmý díl oblíbeného československého seriálu Dobrodružství kriminalistiky s názvem „Rekonstrukce“.

Jelikož Smith nikdy nebyl přistižen při činu a sám nevypovídal, bylo pro žalobce enormně důležité jednoznačně vysvětlit, jakým způsobem dokázal Smith vraždit, že v koupelně ani na tělech obětí nezůstaly stopy násilí. Bernard Spilsbury nejprve provedl pitvy obou žen, které sice naznačovaly, že v obou případech bylo příčinou smrti utopení, ale neposkytly žádný důkaz o použití násilí. Známký utopení byly navíc poněkud atypic-

ké a slabé. Spilsbury proto prověřil další možnosti, jako byl srdeční záchvat, otrava atd., ovšem bez pozitivního výsledku.

Spilsbury hledal odpověď na otázku, zda je možné dosáhnout utopení bez známek násilí. Pro vyšetřovací pokusy využíval jako figurantky zkušené plavkyně. Počáteční experimenty nevedly k jednoznačným odpovědím. Podrobně prostudoval zprávu o ohledání místa činu a přesnou polohu těla. Spilsbury si uvědomil, že společným faktorem je délka vany a podobná poloha, ve které byly ženy nalezeny – na zádech s nohama přes hranu vany. To jej inspirovalo k vyzkoušení jiného postupu, protože dosavadní pokusy s násilným zatlačením hlavy pod vodu, nebyly úspěšné. Při dalším pokusu s figurantkou žertoval, a aniž by to čekala, uchopil ji za kotníky a prudce přitáhl tělo k sobě. Výsledek byl šokující. Ač byly figurantky fyzicky nadprůměrně zdatné ženy a zkušené plavkyně, nezmohly se při tomto pokusu na žádnou obrannou reakci. Přitom byly poučeny o tom, že se je Spilsbury pokusí topit, mohly se bránit vši silou. Jak jim hlava zajela prudce pod hladinu, voda náhle vnikla do nosu a úst, což jim způsobilo těžký šok a následné bezvědomí. Ožívování trvalo více než půl hodiny.⁹ Řada vyšetřovacích pokusů tak dala odpověď na otázku ohledně utopení ženy ve vaně bez známek násilí.

V tomto případě se též Bernard Spilsbury proslavil rekonstrukcí v soudní síni (což v té době nebylo rozhodně obvyklé). Nechal si přinést vanu před soudní porotu a s dobrovolnicí předvedl smrtící mechanismus utopení. Tento úkon byl velmi působivý a přesvědčivý, Spilsbury tím získal velkou popularitu i respekt. V roce 1923 byl pasován na rytíře. Jeho verdikty u soudu postupem času nikdo nezpochyboval, což bylo zároveň velmi nebezpečné. Spilsbury získal pocit jedinečnosti a neomylnosti a v některých případech stačilo k odsouzení obžalovaného pouze jeho svědectví, a postupně se objevovaly obavy, že porotu přesvědčovalo spíše jeho charisma a sebevědomé vystupování než vědecké poznatky a důkazy, a mohlo tedy dojít k justičním omylům.

Spilsbury ale zůstal symbolem odborníka, znalce, s nekonečnou trpělivostí při hledání důkazů a příčin smrti. Dokázal s vysokou mírou odbornosti předkládat jednoduchá vysvětlení a úspěšně čelil útokům i těch nejbrilantnějších obhájců. Byl často zván na významné akademické přednášky, zkoušel na šesti univerzitách. V roce 1933 byl zvolen prezidentem Lékařsko-právní společnosti, kde po mnoho let předtím působil jako tajemník. Byl také místopředsedou sekce soudního lékařství na stoletém zasedání Britské lékařské asociace¹⁰. Svým odborným přístupem v soudních procesech, kde působil jako znalec (bylo jich více jak 200), významně přispěl k zavedení kriminalistické metody rekonstrukce. Je možné jej ale považovat za mnohem více, za systémového propagátora a průkopníka forenzních metod v rámci policejní praxe.

⁸ SYSOP [POHOŘELSKÝ, M.] Vanové vraždy. In: Multimedia-expo.cz. Otevřená encyklopedie [online]. 22. 8. 2016 [cit. 2022-07-06]. Dostupné z: <<http://www.multimediaexpo.cz/...ždy>>

⁹ <https://headstuff.org/culture/history/sir-bernard-spilsbury-professional-expert> [online]. [cit. 2022-07-02].

¹⁰ <https://history.rcplondon.ac.uk/inspiring-physicians/sir-bernard-henry-spilsbury> [online]. [cit. 2022-07-02].